

การส่งเสริม เกษตรต้นแบบ

ความรู้และประสบการณ์จากพื้นที่ต้นแบบ
โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ

เปิดใจเรียนรู้

กระตุ้นให้ลงมือทำ

ยกระดับการพัฒนา

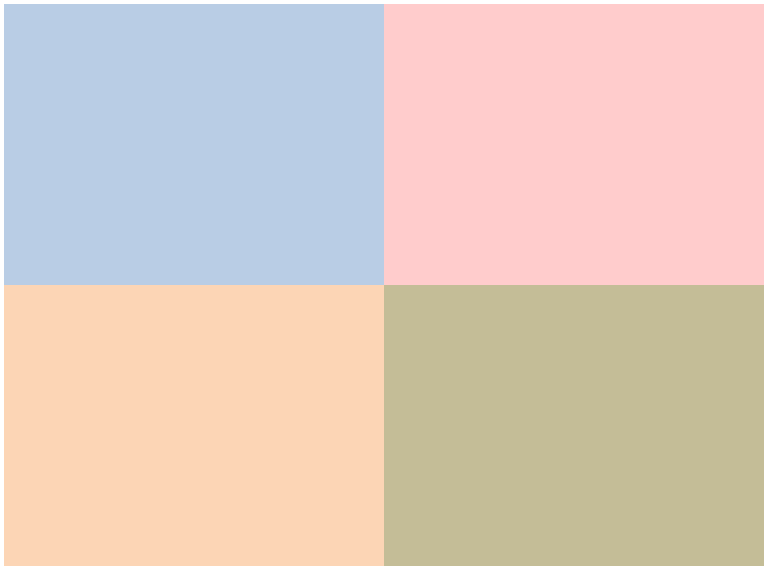
คำนำ

นับตั้งแต่ปี 2553 สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระฯ ได้เริ่มการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบในจังหวัดน่าน และขยายสู่พื้นที่จังหวัดอุดรธานี เพชรบุรี อุทัยธานี และกาฬสินธุ์ เพื่อประยุกต์ศาสตร์พระราชา **"เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา"** **"หลักการทรงงาน 23 ประการ"** และ **"องค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริ 6 มิติ"** ไปส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อจัดการความรู้และส่งเสริมการพัฒนาตามแนวพระราชดำริอย่างเป็นระบบและกว้างขวาง จนเป็นแนวทางหลักของประเทศ

เอกสารฉบับนี้ จึงได้รวบรวมความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับ **"การส่งเสริมเกษตรต้นแบบ"** ตามแนวทางปิดทองหลังพระฯ อันผสมผสาน **"ความรู้ตามแนวพระราชดำริ"** **"ความรู้สากล"** และ **"ความรู้ท้องถิ่น"** ที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจและประสบการณ์การพัฒนาในพื้นที่ต้นแบบ ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ สังเกตการณ์พัฒนาในพื้นที่ แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ สังเคราะห์ และนำเสนอ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในพื้นที่ต่างๆ ต่อไป

เนื้อหาในเล่ม

1. พื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ
กับการเกษตร
2. แนวคิดการส่งเสริมการเกษตร
3. หลักการทำงาน
4. การส่งเสริมเกษตรต้นแบบ
5. บทสรุปและบทเรียน

1. พื้นที่ต้นแบบปิดทอง

หลังพระฯ กับการเกษตร

สถาบันปิดทองหลังพระฯ ริเริ่มการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบแห่งแรก ในจังหวัดน่าน เมื่อปี พ.ศ. 2552 ต่อมาได้ขยายไปสู่พื้นที่ต้นแบบ ในจังหวัดอุดรธานี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัด กาฬสินธุ์ รวม 5 จังหวัด อันเป็นการแปรหลักการและแนวคิดไปสู่ การปฏิบัติในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทางภูมิประเทศและภูมิ สังคม เพื่อเป็นต้นแบบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน สำหรับพื้นที่ที่มี ความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคของประเทศ

ชุมชนในพื้นที่ต้นแบบต่างๆ เป็นชุมชนดั้งเดิมและชนชาติพันธุ์ ที่ ล้วนมีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก ทั้งในลักษณะที่สืบทอดกันมา และบ้างได้การปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อสร้างรายได้ ให้กับครอบครัว

การบูรณาการแก้ไขปัญหา พื้นที่จังหวัดน่าน

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง เดิมมีป่าไม้ปกคลุม แต่ต่อมามีการขยายพื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้ป่าไม้ถูกแผ้วถางทำลายไปเรื่อยๆ การใช้ปุ๋ยเคมีในการเกษตรจำนวนมากได้ตกค้างในดินและถูกชะล้างลงสู่แหล่งน้ำ อีกทั้งยังประสบปัญหาหมอกควันในช่วงการเผาวัชพืชเตรียมการเพาะปลูก

พื้นที่ต้นแบบในจังหวัดน่านซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอท่าวังผา และอำเภอสองแคว เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ทำการเกษตรปลูกข้าวไร่ พืชผัก รวมถึงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในบางพื้นที่ โดยขาดการกักเก็บน้ำในช่วงหน้าแล้ง ผลผลิตตกต่ำ รายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอกับการดำรงชีวิตของครอบครัว

สถาบันปิดทองหลังพระฯ ได้ร่วมกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม ส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดน่าน ได้เริ่มจากการจัดระบบน้ำเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมพืชทางเลือกอื่นๆ อาทิ พริก กล้วย มะนาว ข้าวกำลังผิว เป็นต้น ซึ่งใช้สารเคมีลดลง มีการเชื่อมต่อกับตลาดภายนอกเพื่อรับซื้อผลผลิต และจัดการเรื่องที่ทำกินและที่ดินป่าไม้ควบคู่กันไป

โครงการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านโคกล่าม-แสงอร่าม จังหวัดอุดรธานี

บ้านโคกล่าม-แสงอร่าม เป็นพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำห้วยคล้ายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พื้นที่นี้มีปัญหาการใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ จากการไม่มีระบบส่งน้ำไปยังแปลงเกษตรที่อยู่โดยรอบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนาข้าว ทำให้ไม่สามารถปลูกพืชก่อนนาหรือพืชหลังนา

หลังจากที่สถาบันปิดทองหลังพระฯ ได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ และสร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน พัฒนาระบบน้ำ และขยายพื้นที่ส่งน้ำไปยังพื้นที่การเกษตรได้มากขึ้นแล้ว ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านลดการใช้สารเคมีในการทำนาข้าว เพื่อลดต้นทุนและผลิตอาหารปลอดภัย โดยใช้แนวทางการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร (GAP) ซึ่งมีผู้สนใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

นอกจากนี้ เกษตรกรยังได้ปลูกพืชหลังนา จำพวก ถั่ว ข้าวโพด อ้อย พืชผักสวนครัว เป็นต้น รวมทั้งได้ใช้ประโยชน์จากระบบน้ำที่พัฒนาขึ้นเพื่อการปศุสัตว์และการประมง เป็นการเพิ่มโอกาสและทางเลือกในการทำเกษตร สร้างงานให้กับผู้ที่ออกไปทำงานนอกพื้นที่ได้กลับมาอยู่กับครอบครัว และมีรายได้เพิ่มขึ้นชัดเจน

โครงการพัฒนาชนบทเชิงพื้นที่ประยุกต์ ตามพระราชดำริ บ้านโป่งลึก-บางกลอย จังหวัดเพชรบุรี

บ้านโป่งลึกและบ้านบางกลอย เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกอพยพลงมาจากในเขตป่าลึก โดยได้รับการจัดสรรที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง แต่ก็อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ซึ่งมีสภาพเป็นพื้นที่ลาดชัน ดินไม่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกมากนัก อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องการใช้น้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีที่ไหลผ่านหมู่บ้าน เนื่องจากตลิ่งสูงกว่าแม่น้ำมากโดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง

สถาบันปิดทองหลังพระฯ ได้ทดลองนำพืชหลายชนิดมาให้ชาวบ้านปลูกในพื้นที่ดังกล่าว พร้อมๆ กับส่งเสริมการปรับปรุงคุณภาพดินให้มีความสมบูรณ์ และการพัฒนาระบบน้ำในรูปแบบต่างๆ ทั้งการสร้างบ่อเก็บน้ำบนพื้นที่สูง เพื่อสูบน้ำไปเก็บไว้และปล่อยน้ำลงมาเข้าสู่แปลงเกษตร เพื่อให้ชุมชนทำการเกษตรได้

การปลูกกล้วยน้ำว้าและทุเรียน เป็นกิจกรรมสำคัญที่เกษตรกรให้ความสนใจ ขณะที่พืชบางชนิดและวิธีการบางอย่างซึ่งที่นำมาจากพื้นที่อื่นๆ ไม่สามารถใช้ได้กับพื้นที่นี้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและภูมิสังคมที่แตกต่างกัน

โครงการพัฒนากัมลิ่งหนองเล็งเป้อย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกาฬสินธุ์

พื้นที่ในบริเวณหนองเล็งเป้อย ซึ่งเป็นหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ ความจุน้ำประมาณ 3.5 ล้านลูกบาศก์เมตร ในพื้นที่อำเภอร่องคำ และอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในฤดูฝน สร้างความเสียหายแก่พื้นที่เกษตรทุกปี และน้ำแห้งขอดในช่วงหน้าแล้ง ทำให้ไม่พอเพียงต่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค

สถาบันปิตุโฆหลังพระฯ บูรณาการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขุดลอกหนองเล็งเป้อยให้เก็บน้ำได้มากขึ้น และปรับระบบการป้องกันน้ำท่วม ทำให้สามารถกระจายน้ำสู่แปลงนาและพื้นที่บริเวณโดยรอบได้มากขึ้น กิจกรรมทางการเกษตรทั้งปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และการประมง ค่อยๆ เกิดเพิ่มมากขึ้นตามมา

การพัฒนาด้านการเกษตรในพื้นที่นี้ ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานด้านการเกษตรเข้ามาช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนการผลิตพืชเศรษฐกิจบางชนิด เช่น พริก มะเขือเทศ ถั่วลิสง พืชผักปลอดภัย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการเลี้ยงจิ้งหรีด ปลา กบ ไก่ไข่ ที่จ้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้ชัดเจน

โครงการพื้นที่ต้นแบบบูรณาการแก้ไข ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

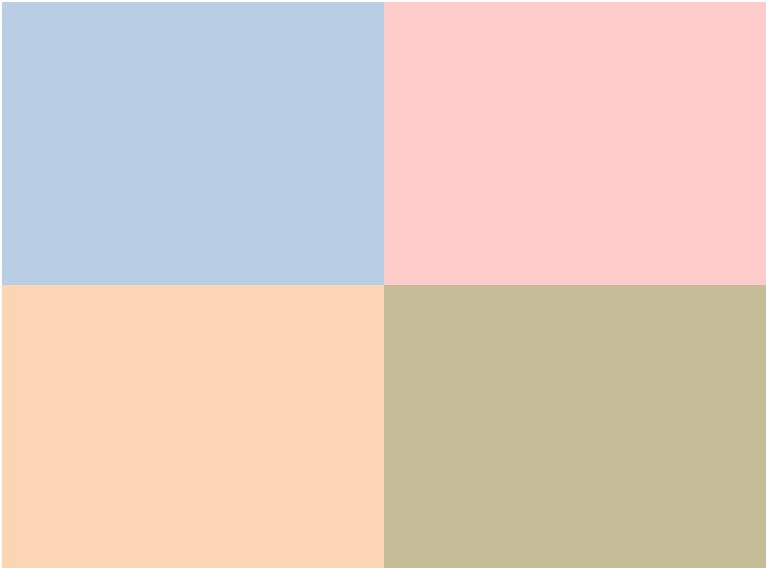
พื้นที่ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เป็นพื้นที่ติดกับพื้นที่ป่าห้วยขาแข้ง แหล่งมรดกโลก เป็นหมู่บ้านชาวกระเหรี่ยงโปว์ที่อพยพย้ายมาจากภูเขาด้านบน โดยมีประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกปี และขยายพื้นที่เกษตรรุกเข้าไปในเขตป่า ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่มีการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากไม่มีทางเลือกมากนัก

ต่อมา ชุมชนได้ร่วมกับสถาบันปิดทองหลังพระฯ และหน่วยงานในพื้นที่ สำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดเขตป่าและเขตทำกินที่ชัดเจน พร้อมพัฒนาระบบน้ำของชุมชน และพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ทำกินของเกษตรกร ทำให้สามารถปลูกพืชได้มากขึ้น อาทิ ไม้ผล สตรอว์เบอร์รี ผักเมืองหนาว เป็นต้น ส่วนการปรับใช้รูปแบบโคกหนองนาได้ช่วยในการปรับพื้นที่การเกษตรและปรับวิถีการผลิตเป็นเกษตรผสมผสาน

พื้นที่ต้นแบบแห่งนี้ ยังได้เชื่อมโยงกิจกรรมการเกษตรกับการท่องเที่ยว โดยรวมกลุ่มจำหน่ายผลผลิตแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมภูมิทัศน์ที่สวยงามของพื้นที่ และสัมผัสอากาศหนาวเย็นในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

“...การกลีกรรรมและอาชีพในด้านเกษตรทุกทุกอย่าง
ย่อมต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายด้าน ด้านหนึ่งก็คือหลัก
วิชาของการเพาะปลูก เป็นต้น และอีกด้านหนึ่งก็เป็นการ
ช่วยให้เพิ่มหลักวิชาเหล่านั้น และเมื่อได้ปฏิบัติแล้ว
ได้ผลิตผลแล้ว ก็จะต้องสามารถดัดแปลงและขาย
จำหน่ายผลิตผลที่ตนได้ทำ ฉะนั้นทุกอย่างต้องสอดคล้อง
กัน ความขยันหมั่นเพียรในการผลิต ความรู้ในวิชาการ
ผลิตและความรู้ในการเป็นอยู่ ทั้งความรู้ในด้านจำหน่าย
ล้วนเป็นความรู้ที่จะต้องประสานกันหมด...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9
ณ โครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา
วันที่ 8 พฤษภาคม 2530

2. แนวคิดการส่งเสริม การเกษตร

ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรโดยทั่วไปหมายถึง งานพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งเป็นการให้ความรู้แก่เกษตรกรในลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Out of school education) โดยให้เกษตรกรได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ การส่งเสริมการเกษตรยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับแหล่งความรู้ เพื่อที่จะกระจายความรู้ใหม่ๆ และหลักการที่ดีไปสู่เกษตรกร และทำให้เกษตรกรเหล่านี้ได้นำความรู้แผนใหม่ไปใช้ในพื้นที่เกษตรกรรมของตน

การส่งเสริมการเกษตร เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการเรียนการสอน และการค้นคว้าวิจัย กล่าวคือผลของการค้นคว้าวิจัยทางเกษตรกรรมจะไม่มีประโยชน์อย่างแท้จริง ถ้าไม่ได้นำผลเหล่านี้ไปมอบให้แก่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติ ดังนั้นหน้าที่หลักของการส่งเสริมก็คือ การนำข้อมูลข่าวสารไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

หลักการส่งเสริมการเกษตร

หลักการของการส่งเสริมการเกษตร สำหรับใช้เป็นแนวทางในการวางแผนแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ มีหลักการสำคัญดังนี้

1) ต้องทำร่วมกับเกษตรกร

การส่งเสริมการเกษตรเป็นการทำงานร่วมกับเกษตรกร เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติในสิ่งที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาได้ด้วยตนเอง การตัดสินใจต่างๆ ในการทำการเกษตรควรเป็นการตัดสินใจของเกษตรกรเอง เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง

บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนา คือ การให้ข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการทำกิจกรรมต่างๆ ในทิศทางที่ถูกต้อง เกษตรกรจะเป็นผู้กำหนดวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น ถ้าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาประชุมร่วมกับเกษตรกรเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของเกษตรกร ต้องให้เกษตรกรระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหา และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในตนเอง

2) ต้องทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาในพื้นที่

การส่งเสริมการเกษตรจะต้องร่วมมือและประสานงานกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่ให้บริการมีความชำนาญและมีทรัพยากรต่างๆ ที่สามารถช่วยเกษตรกรได้ ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่ปกครอง พัฒนาการ สาธารณสุข ประมง ปศุสัตว์ องค์กรพัฒนาของเอกชน ตลอดจนหน่วยวิชาการที่ทำหน้าที่สร้างความรู้และพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ

3) เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบบุคคลวิถี

การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างนักวิจัยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนา และเกษตรกรจะทำให้งานส่งเสริมเป็นไปอย่างผสมกลมกลืนกัน วิธีการแบบนี้เรียกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบบุคคลวิถี ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

- การกำหนดปัญหา เริ่มต้นจากการพบปะกับเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาสามารถช่วยนักวิจัยให้เข้าใจปัญหาทางการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ได้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาควรจะนำนักวิจัยเข้าไปในพื้นที่ติดต่อกับเกษตรกรโดยตรง เพื่อให้แน่ใจว่าคำแนะนำจากงานวิจัยสามารถใช้ได้อย่างแท้จริงในพื้นที่ของเกษตรกรที่ตนเองรับผิดชอบ

- การทดสอบเทคโนโลยีในพื้นที่ การทดสอบในแปลงของเกษตรกรจะทำให้เกิดความมั่นใจว่าความรู้ใหม่ๆ เหล่านั้น เกษตรกรสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังเป็นข้อมูลสะท้อนกลับไปยังนักวิจัยให้มีการพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น
- เกษตรกรยอมรับ บางครั้งหลังจากที่เกษตรกรยอมรับความรู้ใหม่ๆ ไปปฏิบัติแล้วและพบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการปฏิบัติเกษตรกรจะเป็นตัวที่ส่งข้อมูลนั้นๆ ไปให้นักวิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข

4) ต้องทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน

การทำงานส่งเสริมในพื้นที่ต่างๆ ต้องเผชิญกับปัญหาของเกษตรกรมากมายหลายอย่างตามกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย เช่น เกษตรกรกลุ่มที่มีที่ดินมาก ปานกลาง น้อย เกิดความแตกต่างกันในการที่จะทำงานส่งเสริม ดังนั้นการส่งเสริมในพื้นที่ใดๆ จึงไม่ควรจะกำหนดรูปแบบของการส่งเสริมเพียงแบบเดียว (Single package) เพื่อนำไปใช้กับเกษตรกรทุกคนเหมือนกัน เกษตรกรกลุ่มต่างๆ มีปัญหาและความจำเป็นแตกต่างกันไป เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาจึงควรจะพัฒนาโครงการส่งเสริมให้เหมาะสมกับปัญหา ความต้องการ และทรัพยากรที่เกษตรกรแต่ละกลุ่มมีแตกต่างกันไป

5) เกษตรกรควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของงานส่งเสริม

การช่วยเหลือและฝึกอบรมเกษตรกร ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หลังจากทีโครงการส่งเสริมสิ้นสุดลง เกษตรกรไม่ควรเป็นเพียงผู้รับการส่งเสริมเท่านั้น แต่ควรจะมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของการส่งเสริม เช่น การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแผนงานและโครงการ การทดสอบ และการปฏิบัติงานตามแผน ในขณะเดียวกัน เกษตรกรควรมีส่วนร่วมในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนเองด้วย นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรยังเป็นการเสริมสร้างเกษตรกรให้คิดเป็น สามารถตัดสินใจ และปฏิบัติได้ด้วยตนเอง การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาและเกษตรกรต้องทำร่วมกันไปในทุกขั้นตอน

วิธีการส่งเสริมการเกษตร

เทคนิคและวิธีการส่งเสริมเกษตรมีมากมายหลายแนวทาง ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาที่ดีจะต้องเข้าใจพื้นฐานของเกษตรกร และเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหลายวิธีอย่างถูกต้อง โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเกษตรกร ซึ่งวิธีการส่งเสริมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

ก. แบ่งตามลักษณะการใช้ (use) ได้แก่

1) การติดต่อสื่อสารแบบรายบุคคล (individual Contacts)

เช่น

- เจ้าหน้าที่ไปพบเกษตรกรที่บ้าน (Farm Visit)
- เกษตรกรไปพบเจ้าหน้าที่ที่สำนัก (office Call)
- การติดต่อระหว่างกันทางโทรศัพท์
- การติดต่อกันทางจดหมาย
- การสาธิตให้ดูผล

2) การติดต่อสื่อสารแบบกลุ่ม (Group Contacts) เช่น

- การสาธิตวิธีทำในเรื่องต่าง ๆ
- การประชุมต่าง ๆ
- การบรรยาย
- การอบรมสัมมนา
- การประชุมอภิปราย
- การประชุมดูผลของการสาธิต
- การทัศนศึกษา
- การสอนการเรียนรู้ในโรงเรียน
- การประชุมอื่น ๆ

3) การติดต่อสื่อสารแบบมวลชน (Mass Contacts)

- การทำป้ายประกาศ แจ้งความ
- เอกสารใบปลิว
- หนังสือเวียน
- หนังสือพิมพ์ วารสารต่าง ๆ
- ภาพโฆษณา (Posters)
- การจัดนิทรรศการ
- วิทยุกระจายเสียง
- โทรทัศน์

ข. แบ่งตามรูปร่างของอุปกรณ์ (Form) ได้แก่

1) การติดต่อสื่อสารแบบใช้ข้อความ (written Materials)

เช่น

- ป้ายประกาศ แจ้งความ
- เอกสารใบปลิว
- บทความทางหนังสือพิมพ์
- จดหมายส่วนตัว
- จดหมายเวียน

2) การติดต่อสื่อสารแบบใช้ภาษาพูด (spoken Words) เช่น

- การประชุมสัมมนาต่าง ๆ
- เจ้าหน้าที่ไปพบเกษตรกรที่บ้าน
- เกษตรกรไปพบเจ้าหน้าที่
- โทรศัพท์
- วิทยู

3) การติดต่อสื่อสารแบบใช้สื่อทัศนูปกรณ์ (Visuals) เช่น

- แผนภูมิ แผนผัง ตารางต่าง ๆ
- ภาพยนตร์ สไลด์ फिल्मสตริฟ เทปโทรทัศน์ ฯลฯ
- การจัดนิทรรศการ
- ภาพโฆษณา (โปสเตอร์)
- การให้ดูผลสาธิต

4) การติดต่อแบบใช้ภาษาพูดควบคู่กับสื่ออุปกรณ์ เช่น

- การสาธิตวิธีทำ
- การประชุมให้ดูผลสาธิต
- การประชุมต่าง ๆ ที่ใช้สื่ออุปกรณ์ช่วย
- รายการทางโทรทัศน์ต่าง ๆ

แนวความคิดการพัฒนากษัตริกร อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ

ในการพัฒนาให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาท โดยทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่เกษตรกรทั้งหลายประการ อาทิ

- 1) ทรงยึดหลักที่ **ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม** เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

*..ดำริ คือ ความเห็นที่จะทำ ไม่ใช่คำสั่งแต่มันเป็น
ความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ฟัง ชอบใจก็
เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่เป็นไร...*

- 2) ทรงเน้น **ให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหา路子ทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเอง

โดยไม่มีการบังคับ การแสวงหาความร่วมมือจากภายนอก
ต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริงๆ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า

...คนทุกคน ไม่ว่าชากรุงหรือชาวชนบทไม่ว่า
มีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไร ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระ
มีความคิดเห็น มีความพอใจ เป็นของตนเอง
ไม่ชอบการบังคับ นอกจากนั้นยังมีขนบธรรมเนียม
มีแบบแผนเฉพาะเหล่ากันอีกด้วย...

- 3) ทรงใช้หลัก การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้นจักช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด ดังเคยมีพระราชดำรัสในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม 2501 กับประชาชนชาวไทยทั้งหลายว่า

...ภาระในการบริหารนั้นจะประสบผลด้วยดีย่อมต้องอาศัย
ความรักชาติ ความซื่อสัตย์สุจริต ความสมัคศรสมานกลม
เกลียวกัน ประกอบกับการร่วมมือของประชาชนพลเมือง
ทั่วไป ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะพยายามปฏิบัติ
กรณียกิจในส่วนของแต่ละท่านด้วยใจบริสุทธิ์ โดยคำนึงถึง
ประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งความร่มเย็นเป็นสุข
ของประชาชนทั่วไปอันเป็นยอดปรารถนาด้วยกันทั้งสิ้น...

- 4) ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้จาก
ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชน
และเกษตรกรรื้อทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หาก
เจ้าหน้าที่ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็
ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่
กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่ากับเงิน
ที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลง
โครงการได้เสมอ เห็นได้ชัดเจนจากพระราชดำรัสศูนย์
ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า

...เป็นสถานที่ที่ผู้ทำงานในด้านพัฒนาจะทำอะไรอย่าง
ที่เรียกว่า ทดลอง ก็ได้ และเมื่อทดลองแล้วจะทำให้ผู้อื่นที่
ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นสามารถเข้าใจว่าเขาทำกัน
อย่างไรเขาทำอะไรกัน....ฉะนั้นศูนย์ศึกษาการพัฒนานี้
ถ้าทำอะไรล้มเหลวต้องไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องถูกลงโทษ
แต่เป็นสิ่งที่แสดงว่าทำอย่างนั้นไม่เกิดผล...

- 5) ทรง ยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการ
ดำเนินงานทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์
วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น
ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะการเปลี่ยนแปลงใดที่
ดำเนินการโดยฉับพลันอาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม
ความคุ้นเคย และการดำรงชีพเป็นอย่างมาก

6) พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ **การสร้างความแข็งแรงให้ชุมชน** ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิตที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝน จักได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมี การสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับ รายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการ ติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนนี้ทรง เรียกว่า **การระเบิดจากข้างใน** ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรง อธิบายว่า

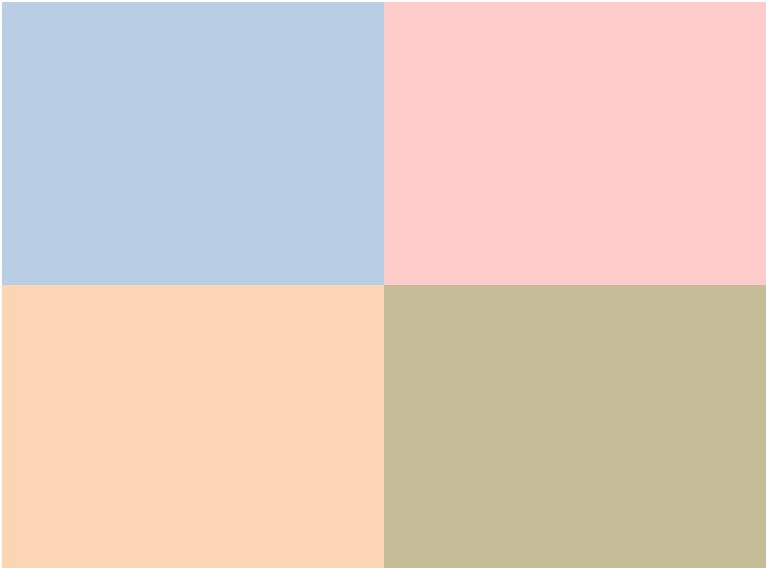
...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและ ฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ...

- 7) ทรงตระหนักว่าเกษตรกรควรมีความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน **ทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม** โดยทรงเน้นถึงความจำเป็นที่ต้องมีตัวอย่างแห่งความสำเร็จในเรื่องการพึ่งตนเอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้และนำไปปฏิบัติได้เอง และทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น.
- 8) ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม**เข้าไปถึงมือเกษตรกรอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง** โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ชาวบ้านสามารถรับไปและสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริง

แนวทางการส่งเสริมการเกษตรในอนาคต

- 1) ส่งเสริมการเกษตรเน้นหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมของเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องเข้าใจในทางปฏิบัติโดยยึดตัวเกษตรกรเป็นศูนย์กลางการพัฒนา
- 2) การเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้าเกษตร เช่น เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ
- 3) ใช้การตลาดเป็นตัวนำการส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ การเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาระบบการตลาดสินค้าเกษตรในทุกระดับหลากหลายรูปแบบ ตลอดจนเสริมสร้างแนวคิดของเกษตรกรให้ยึดถือว่าตลาดคือเป้าหมายของการผลิต
- 4) ส่งเสริมเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรให้มีความอยู่ดีมีสุข คุณภาพชีวิตที่ดี เสริมสร้างให้เกษตรกรมีเกียรติ ศักดิ์ศรี รักในอาชีพเกษตร พัฒนาความรู้ ความสามารถของเกษตรกรในการบริหารความเสี่ยง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร

- 5) ส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิตและทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม เช่น การใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร การผลิตและพัฒนาพันธุ์พืชใช้เอง ฯลฯ
- 6) การพัฒนาการให้บริการและการบริหารงานส่งเสริมการเกษตร ให้ผู้รับบริการเข้าถึง / ถูกต้อง / ครบถ้วน และทันเวลาตามความต้องการของเกษตรกร การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในการพัฒนาการเกษตร

3. หลักการทำงาน

การส่งเสริมเกษตรต้นแบบในพื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ ยึดหลักการตามแนวพระราชดำริ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ที่ต้องมีการทำความเข้าใจ เข้าถึง ก่อนเริ่มการพัฒนาอยู่เสมอ โดยเฉพาะการพัฒนาเรื่องใหม่ๆ ที่ต้องมีการเปลี่ยนวิธีดั้งเดิม หากยังทำไม่สำเร็จ หรือปัญหาอุปสรรคไม่ลดลง ก็ต้องกลับไปทำความเข้าใจ เข้าถึงกัน ให้่องแท้เสียใหม่

- เข้าใจพื้นที่

- เข้าใจเขา เข้าใจเรา

ก่อนจะทำอะไรจะต้องทำความเข้าใจเสียก่อน เข้าใจทั้งภูมิประเทศ เข้าใจผู้คน และขนบธรรมเนียมของสังคมที่สำคัญ คือต้องให้เขาเข้าใจ และไว้วางใจเราด้วย

- เข้าถึงปัญหา

- เข้าถึงความร่วมมือ

เมื่อเข้าใจกันแล้วก็ต้องเข้าถึง จะได้รู้ข้อมูล สถานการณ์ที่เกิดขึ้นและปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันพัฒนาพื้นที่ต่อไป

- พัฒนาคน

- พัฒนางาน

การพัฒนาไม่ยาก หากเข้าใจ ไว้วางใจ และแบ่งงานกันเป็นอย่างดี โดยต้องระลึกอยู่เสมอว่าปัญหาแต่ละพื้นที่แต่ละเวลาไม่เหมือนกัน จึงต้องหมั่นเรียนรู้ คอยทบทวน ยึดหยุ่น และปรับให้เหมาะสม

ประยุกต์ใช้ "หลักเข้าใจ"

เมื่อจะเริ่มการส่งเสริมการเกษตรเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้อง
น้อมนำหลัก “เข้าใจ” มาใช้ในการทำงาน โดยขั้นแรกเจ้าหน้าที่
ส่งเสริมงานพัฒนาต้องมีความ**เข้าใจพื้นที่**ทางด้านกายภาพ
ทางด้านสังคมวัฒนธรรม ทางด้านวิถีการผลิตของคนในพื้นที่เป็น
พื้นฐาน จึงจะสามารถวิเคราะห์ความเหมาะสมและส่งเสริมเกษตร
ต้นแบบในพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนได้

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ยังต้องมีความ**เข้าใจเขา**หรือเกษตรกรต้นแบบที่
เป็นกลุ่มเป้าหมายทั้งความคิด ทักษะ และความต้องการที่แท้จริง
เช่นเดียวกับที่ต้องทำให้หน่วยงานภายนอกที่จะเข้ามาสนับสนุน
เกษตรกรมีความเข้าใจวิถีการทำงานและความต้องการที่แท้จริง
ของเกษตรกรแต่ละรายด้วย รวมถึงต้องทำให้เกษตรกรมีความ
เข้าใจเรา หรือแนวทางการทำงานของโครงการปิดทองหลังพระฯ
ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาในระยะต่อไป

หลักเข้าใจจึงนับเป็นหลักการพื้นฐานในการส่งเสริมเกษตรต้นแบบ
ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากเกษตรกรในการขับเคลื่อนการ
ดำเนินงาน รวมถึงต้องอาศัยความเข้าใจที่ถูกต้องของเกษตรกรและ
หน่วยงานภายนอกที่มาร่วมสนับสนุนจึงจะช่วยเหลือและพัฒนาได้
ตรงความต้องการ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเห็นผลที่ชัดเจน
จนสามารถเป็นต้นแบบในการขยายผลไปยังเกษตรกรอื่นๆ ต่อไป

ประยุกต์ใช้ "หลักเข้าถึง"

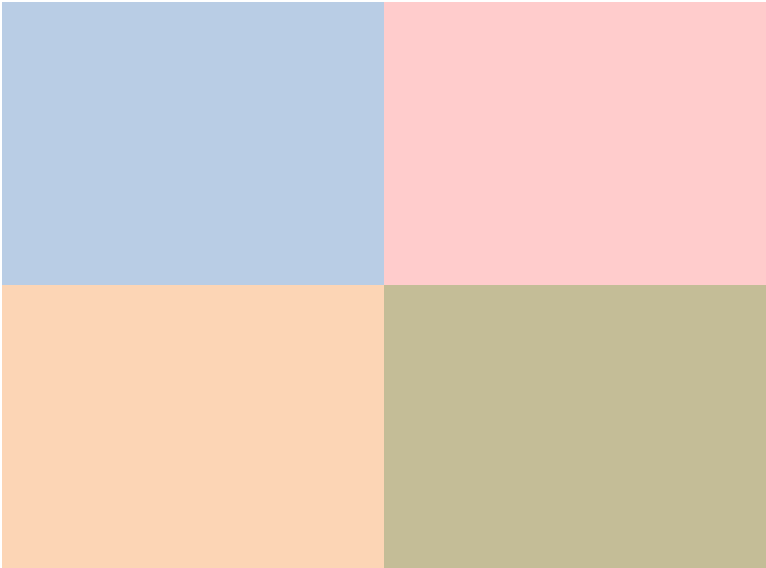
เมื่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนามีความเข้าใจพื้นที่ สร้างให้เกิดความเข้าใจเขาเข้าใจเราของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ แล้ว ก็จะสามารถ**เข้าถึงปัญหา**และความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้ ซึ่งการเข้าถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงจะช่วยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาสามารถช่วยแก้ปัญหาหรือสนับสนุนการนำไปปฏิบัติและปรับใช้ของเกษตรกรได้ตรงจุด ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ในการส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องมีบทบาทในการเป็นตัวกลางเชื่อมการประสานงานระหว่างเกษตรกรกับหน่วยงานภายนอก จึงต้องแสวงหาวิธีการ**เข้าถึงความร่วมมือ**จากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีทั้งการเข้าถึงผ่านกลไกที่เป็นทางการ เช่น การแต่งตั้งคณะทำงานระดับพื้นที่ การเข้าร่วมประชุมของหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องไม่ละเลยการเข้าถึงความร่วมมือด้วยการประสานแนวราบซึ่งมักเป็นกลไกไม่เป็นทางการด้วย ทั้งนี้ ในการส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบมีหน่วยงานที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องเข้าถึงความร่วมมือ ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอหรือจังหวัด สำนักงานปศุสัตว์อำเภอหรือจังหวัด สำนักงานประมงอำเภอหรือจังหวัด สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัด ศูนย์วิจัยด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ประยุกต์ใช้ "หลักพัฒนา"

ในการส่งเสริมเกษตรต้นแบบเป็นการ**พัฒนาคน** เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ซึ่งควรครอบคลุมถึงการพัฒนาในด้านทัศนคติต่อการเกษตรตามแนวทางพระราชดำริฯ ด้านความรู้ที่จะนำไปปรับใช้ และด้านทักษะที่จำเป็น ซึ่งต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการแบบผสมผสาน โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติลงมือทำด้วยตนเอง

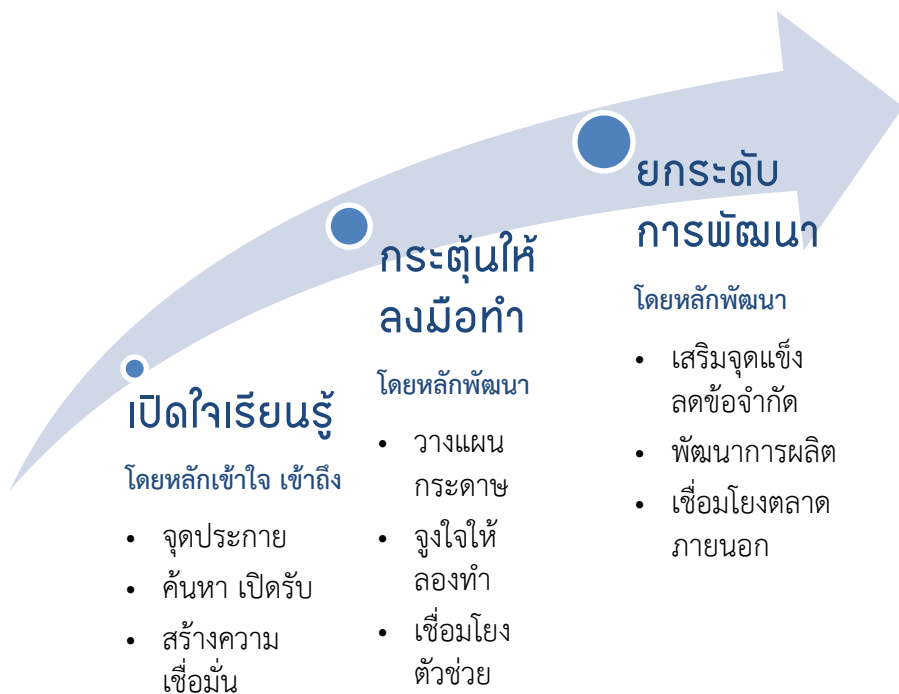
นอกจากนี้ ยังต้องมีการ**พัฒนางาน**อยู่เสมอ นั่นหมายความว่า ต้องลงมือลงแรงทำจริง โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องหมั่นเรียนรู้ คอยทบทวน ยึดหยุ่น มีการเชื่อมโยงกับภายนอกที่จะเข้ามาสนับสนุนเกษตรต้นแบบในพื้นที่

4. กระบวนการส่งเสริม เกษตรต้นแบบ

เกษตรต้นแบบ คือ เกษตรกรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการเกษตร และทำการเกษตรจนประสบความสำเร็จทั้งในด้านการลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มผลผลิต และการจัดการการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลการเกษตรได้อย่างเหมาะสม

กระบวนการส่งเสริมเกษตรต้นแบบ ตามแนวทางปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ **เปิดใจเรียนรู้ กระตุ้นให้ลงมือทำ** และ **พัฒนาระดับ** โดยแต่ละพื้นที่ ต้นแบบหรือกลุ่มต่างๆ จะมีวิธีการดำเนินงาน ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้แตกต่างกัน

4.1 เปิดใจเรียนรู้

พื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ นักส่งเสริมหรือเจ้าหน้าที่มีบทบาทในการเริ่มต้นตั้งแต่การค้นหาเป้าหมาย สร้างแรงจูงใจและขยายจำนวนผู้ที่สนใจตรงกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

► จุดประกาย

การจุดประกายเกิดขึ้นได้จากหลายลักษณะ บางครั้งอาจเกิดจากความต้องการของเกษตรกรที่**สะท้อนจากการพูดคุย** แบบไม่เป็นทางการในระหว่างการติดตามผลการดำเนินงานหรือปรึกษาหารือเรื่องต่างๆ บางครั้งอาจเป็น**ข้อเสนอจากการประชุม**ระดับต่างๆ หรือได้รับ**แรงบันดาลใจจากกรณีตัวอย่าง**ที่ประสบความสำเร็จจากการศึกษาดูงานหรือการนำเสนอผ่านสื่อ อาทิ โทรทัศน์ คลิปออนไลน์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งการจุดประกายอาจเกิดกับคนเพียงคนเดียวหรือหลายคนพร้อมกันได้

อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องมีบทบาทในการเป็นผู้รับฟังและเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชนในชุมชน และนำความต้องการมาพิจารณาความเป็นไปได้ ในด้านการตลาดและความเหมาะสมกับภูมิสังคม วัฒนธรรม รวมถึงความถนัดหรือทักษะดั้งเดิมของประชาชน ซึ่งบางครั้งการจุดประกายอาจไม่ได้เกิดขึ้นมาจากเกษตรกรหรือประชาชนในชุมชน แต่เกิดจาก**นโยบายของหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนชุมชน** เช่น สำนักงานเกษตร

อำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ, ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว, อปท. เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานจะเข้ามาประชาสัมพันธ์และสำรวจความต้องการของประชาชน โดยในพื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ จะมีเงื่อนไขให้ประชาชนคืนปัจจัยการผลิตที่ได้รับการสนับสนุนรวบรวมเป็นกองทุน เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในครั้งต่อไป

► ค้นหา เป็ดรับ

ผู้ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเกษตรกรต้นแบบ ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาก่อนแล้วเท่านั้น กลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนาเป็นเกษตรกรต้นแบบ อาจเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นที่มีความสนใจเรียนรู้ อยากเปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดีขึ้น หรือเป็นเยาวชนที่อยู่ในชุมชนก็ได้ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้อง **คอยค้นหา**คนที่มีคุณลักษณะของเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

- (1) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่า คล้ายกับผู้ฝึกสอนนักกีฬาที่ต้องรับผิดชอบทีมที่ไม่เคยชนะเลย จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมาย เพื่อความเป็นผู้ชนะและสร้างแรงบันดาลใจให้ลูกทีมเล่นให้ได้ดีที่สุดเพื่อชัยชนะ
- (2) เป็นคนกล้าและเปิดเผย เป็นคนที่กล้าเสี่ยงแต่มีความสุข และมีจุดยืนของตัวเอง กล้าเผชิญกับความจริง กล้าเปิดเผยความจริง

- (3) เชื่อมมั่นในผู้อื่น มีการทำงานโดยมอบอำนาจให้ผู้อื่นนำ โดยเชื่อมั่นว่าผู้อื่นมีความสามารถ
- (4) ใช้คุณค่าเป็นแรงผลักดัน โดยจะเป็นคนชี้แนะให้คนอื่นตระหนักถึงคุณค่าของเป้าหมาย และสร้างแรงผลักดันในการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่มีคุณค่า
- (5) เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมักจะเป็นคนที่จะนึกถึงสิ่งที่ตัวเองเคยทำผิดพลาด ในฐานะที่เป็นบทเรียนและพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาตัวเองตลอดเวลา
- (6) มีความสามารถที่จะเผชิญกับความสลับซับซ้อน ความคลุมเครือ และความไม่แน่นอน ตลอดจนมีความสามารถในการเผชิญปัญหาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
- (7) เป็นผู้มองการณ์ไกล โดยมีความสามารถในการคาดการณ์ไปข้างหน้าทั้งในด้านโอกาสและอุปสรรคที่เกิดขึ้น สามารถที่จะทำให้เกิดความหวังและความฝันของทีมงานกลายเป็นจริง

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนา**ต้องเปิดรับ** โดยไม่ปิดกั้นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เปิดโอกาสให้กับทุกเพศ ทุกวัยได้แสดงความต้องการในการเรียนรู้ พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศที่ง่ายต่อการเข้าถึง และสร้างความเชื่อมั่นที่จะได้รับการสนับสนุน

» สร้างความเชื่อมั่น

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาควรมีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นของผู้ที่สนใจ โดยในพื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ มีการดำเนินงาน ดังนี้

- **ศึกษาดูงาน** โดยนำกลุ่มคนผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า กล้าเปลี่ยน หรือ คนที่มีความตั้งใจและมีความต้องการเรียนรู้ หรือเรียกว่า “คนหัวไวใจสู้” ไปศึกษาดูงานกรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเรียนรู้วิธีการดำเนินและบทเรียนจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและนำความรู้มาปรับใช้ได้ ทั้งนี้ กรณีตัวอย่างที่พาไปเรียนรู้ควรมีลักษณะ “ภูมิสังคม” ที่คล้ายกันจะช่วยให้ต่อการมาปรับใช้ นอกจากนี้ ในระหว่างการศึกษาดูงานควรมอบหมายให้ผู้ทำหน้าที่คอยซักถามในประเด็นปัญหาอุปสรรคด้วยทุกครั้ง

ข้อดี ผู้ที่ไปศึกษาดูงานเกิดแรงบันดาลใจและเรียนรู้จากตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ นำไปสู่การขยายวงผู้ที่สนใจ

ข้อพึงระวัง การไปดูงานหรือการเห็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ อาจทำให้ชาวบ้านมีฝันหรือตั้งความหวังโดยไม่ได้เรียนรู้ความล้มเหลวที่ผ่านมาแล้วของกรณีตัวอย่าง ดังนั้นควรมีกระบวนการซักถามให้เกิดการเรียนรู้ถึงปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

- **ทดลองทำจริง** เพื่อให้เกิดตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ และง่ายต่อการชักชวนผู้ที่สนใจ ซึ่งในการทดลองทำจริง อาจทำได้ 2 ลักษณะ คือ ทดลองจริงโดยชาวบ้านในพื้นที่ที่สนใจ หรือทดลองจริงโดยอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่โครงการปิดทองฯ จะสนับสนุนทุนในการทดลองทำ

ข้อดี ทำให้ทราบว่ามีความเหมาะสมกับพื้นที่หรือไม่ และ จะเกิดปัญหาอุปสรรคอย่างไรเมื่อนำมาปฏิบัติในพื้นที่ เพื่อ เป็นข้อมูลประกอบการให้คำแนะนำในการขยายวงและ รวมกลุ่ม

ข้อพึงระวัง ต้องมีการจดบันทึกปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น จากการทดลองทำ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการให้คำแนะนำใน การขยายวงและรวมกลุ่ม

- **ประชุมผู้ที่สนใจ** ประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้ที่สนใจที่มีความต้องการตรงกัน เพื่อหารือและกำหนดแนวทางการ รวมกลุ่ม รวมถึงแลกเปลี่ยนข้อดี ข้อเสีย รวมถึงโอกาสที่จะ ได้รับจากการรวมกลุ่มเปรียบเทียบกับการทำงานต่างคนต่าง ทำ

ข้อดีของการรวมกลุ่ม

- ไม่ต้องมีเงินลงทุนก็สามารถเลี้ยงได้ มีเงินสนับสนุนในการซื้อพันธุ์และวัสดุอุปกรณ์ในการทำบ่อ(เลี้ยงกบ) จะได้พันธุ์ที่ดีอัตราการรอดสูง ราคาถูก
- มีเจ้าหน้าที่หรือกรรมการคอยติดตามให้คำปรึกษาตลอด
- ได้รับการช่วยเหลือบางส่วนกรณีไม่ได้ผลผลิต
- ได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และช่วยเหลือกันในกลุ่ม

ข้อจำกัดของการรวมกลุ่ม

- ใช้เวลามาก เนื่องจากคณะกรรมการต้องสอบถามสมาชิกทุกคน และทำการรวบรวมข้อมูล
- ต้องรอลำดับก่อนหลัง

ประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึง คือ ในการให้การสนับสนุนเพื่อจูงใจจะต้องไม่มากเกินไป หรือให้การสนับสนุนทั้งหมด ควรจูงใจในลักษณะการช่วยเหลือบางส่วนหรือแบ่งการช่วยเหลือเป็นหลายครั้ง และไม่ควรเป็นการให้เปล่า เพื่อแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและเกิดสำนึกความเป็นเจ้าของของสมาชิก

4.2 กระตุ้นให้ลงมือทำ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาจะมีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกษตรกรสามารถดำเนินกิจกรรมได้ต่อเนื่อง และมีความก้าวหน้าการดำเนินงานเป็นลำดับ ซึ่งมีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

►► วางแผนบนกระดาน

ก่อนกระตุ้นให้เกษตรกรได้ลงมือทำ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องมีความเชื่อมั่นว่าจะประสบผลสำเร็จก่อนที่จะนำไปชักจูงเกษตรกร จึงต้องนำเทคนิคการวางแผนกระดานมาวิเคราะห์กิจกรรมที่จะส่งเสริม ซึ่งการวางแผนกระดานเป็นวิธีการคิดอย่างรอบด้านก่อนจะลงทุนในกิจกรรมการเกษตรนั้นๆ ก่อนจะไปเพาะปลูกจริง **“จะปลูกอะไร หรือจะเลี้ยงอะไร ขอให้ปลูก/เลี้ยงบนกระดานก่อนทำจริงจะได้รู้ว่าคุ้มทุน ขาดทุนหรือกำไร”** โดยแผนกระดาน มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

- (1) แผนกระดาน โดยเริ่มจากการคำนวณผลผลิตที่คาดว่าจะเหลือจากการบริโภค เพื่อนำมาขายในตลาดทุกระดับ
- (2) แผนการผลิต เป็นแผนเชิงเทคนิค วางแผนตั้งแต่ปริมาณต้นทุนการเกษตร ประมง ปศุสัตว์, จำนวนแรงงานที่สัมพันธ์กับชนิดพืชที่ปลูก, การติดตามแปลงเพื่อวางแผนการปลูกพืช ฯลฯ

- (3) แผนความคุ้มค่า โดยการคำนวณต้นทุนการเพาะปลูกต่อไร่ ปริมาณผลผลิตที่จะได้ต่อไร่สูงสุดต่ำสุดและค่าเฉลี่ย ราคา ต่อกิโลกรัม การคำนวณรายได้ที่คาดว่าจะได้รับ ลบกับ ต้นทุน เพื่อประเมินกำไร และความคุ้มค่า

จากนั้นวิเคราะห์เงื่อนไขที่สำคัญที่จะมีผลต่อความสำเร็จของการวางแผน ดังนี้

- (1) แรงงาน ที่เหมาะสมในการทำงานส่งเสริมอาชีพ เช่น พริก 1 งาน ใช้แรงงาน 1 คน จะเกิดความเสียหายน้อยสุด
- (2) ตลาด การนำราคาผลผลิตในแต่ละช่วงเป็นตัวนำในการวางแผนการผลิต
- (3) กำไร จะคิดต้นทุนที่สูงสุดลบกับรายได้น้อยที่สุด หากผลลัพธ์ได้ผลกำไร แสดงว่า กิจกรรมควรส่งเสริม เพราะเกษตรกรมีความเสี่ยงน้อย

เมื่อวิเคราะห์อย่างรอบด้านแล้วจึงแนะนำกิจกรรมการเกษตร นั้นๆ ให้เกษตรกรได้ลงมือทำในพื้นที่ของตน

» จูงใจให้ลองทำ

หลังจากการให้ความรู้สร้างความเชื่อมั่นควรมีกระบวนการจูงใจให้เกิดการลงมือทำจริงในพื้นที่ของเกษตรกร ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ทั้งจากการให้คำปรึกษา **รายบุคคล** ซึ่งเป็นช่องทางให้รับข้อมูลแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งการ

กระตุ้นและติดตามของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาเป็นกลไกสำคัญที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานในพื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ ซึ่งช่วยให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจ เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ขาดความรู้ที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำการเกษตร จึงยังต้องการพี่เลี้ยงที่คอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด

นอกจากนี้ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาจเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ มาให้การสนับสนุนเกษตรกรเบื้องต้นเพื่อลดความเสี่ยง ในการลงทุนเบื้องต้น เนื่องจากส่วนใหญ่จะมีความกังวลไม่กล้าเสี่ยง ดังนั้นในระยะแรกหากมีการสนับสนุนเพื่อลดความเสี่ยงก็จะช่วยให้การตัดสินใจลงมือทำในพื้นที่ได้

ข้อดี ช่วยจูงใจให้เกิดการจากเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เนื่องจากในระยะแรกเกษตรกรอาจไม่มีความชำนาญและอาจเกิดความเสียหายได้

ข้อพึงระวัง การสนับสนุนไม่ควรให้ทั้งหมดแบบให้เปล่า เพื่อไม่ให้เกิดกรณีหวังพึ่งการสนับสนุนที่มากเกินไป โดยขาดความตั้งใจจริงที่จะรวมกลุ่ม นอกจากนี้ต้องพิจารณาความพร้อมและศักยภาพที่จะทำได้จริงด้วย เพราะหากรับสมาชิกที่ไม่มีความพร้อมและตั้งใจจริงจะส่งผลกระทบต่อารดำเนินงานของกลุ่มในระยะต่อไป

» เชื่อมโยงตัวช่วย

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องมีบทบาทในการค้นหาและประสานงาน**หาตัวช่วย**เกษตรกรในกรณีที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาไม่มีศักยภาพเพียงพอ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ตัวช่วยในด้านเงินทุนและอุปกรณ์ในการดำเนินงาน และตัวช่วยในด้านความรู้และการพัฒนาศักยภาพ

จากตัวอย่างการดำเนินงานในพื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ **กรณี นายวันนบ ขอสุข เกษตรกรตำบลแก่นมะกรูด จ.อุทัยธานี** เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งพื้นที่มีปัญหาขาดแคลนน้ำบ่อยครั้ง ได้เข้ามาหารือกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาว่าต้องการไปเรียนรู้เรื่อง “โคกหนองนาโมเดล” ที่ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ จ.สระบุรี และเมื่อไปเรียนรู้กลับมาแล้วได้นำความรู้มาปรับพื้นที่ตนเองตามแนวทางของโคกหนองนาโมเดล โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาประสานงานกับหน่วยงานภายนอกมาช่วยสนับสนุนการขุดหนองน้ำและคลองไส้ไก่ จากนั้นก็เปลี่ยนการปลูกพืชจากเชิงเดี่ยวมาเป็นการปลูกไม้ผลผสมผสาน และขยายผลไปยังเพื่อนบ้านที่สนใจมาเรียนรู้

4.3 ยกระดับการพัฒนา

การยกระดับเกษตรกรให้สามารถสร้างรายได้อย่างยั่งยืน ต้องอาศัย การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพื่อเสริมจุดแข็งและลด ข้อจำกัด พัฒนาคุณภาพการผลิตและบริการให้ตรงกับความต้องการของตลาดในวงกว้าง ซึ่งต้องมีการเชื่อมกับตลาดภายนอก อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในระยะแรกเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาควรมีบทบาทเป็น ผู้ประสานและเชื่อมโยงกับตลาดและหน่วยงานต่างๆ ให้กับกลุ่ม โดยมีลักษณะเป็นการ “พาทำ” หรือร่วมดำเนินการไปพร้อมกัน เมื่อถึงระยะหนึ่งเกษตรกรต้องสามารถพัฒนาตนเองและเชื่อมต่อกับตลาดได้เอง

►► เสริมจุดแข็ง ลดข้อจำกัด

หลังจากเกษตรกรได้ดำเนินกิจกรรมมาระยะเวลาหนึ่ง เริ่มมี ประสบการณ์จริงจากการดำเนินการผลิต จากการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต่างๆ จนมีความเชี่ยวชาญและได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพได้ อย่างต่อเนื่องแล้ว เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาจะมีบทบาทการ กระตุ้นให้เกษตรกรนำจุดแข็งมาพัฒนาต่อยอดให้เห็นเป็น เอกลักษณะที่ชัดเจน เพื่อเตรียมพร้อมสู่การแข่งขันในตลาดภายนอก ชุมชนที่มีการแข่งขันสูง นอกจากนี้ ยังต้องกระตุ้นให้เกษตรกรหา แนวทางเพื่อพัฒนาลดข้อจำกัดการดำเนินงานในด้านต่างๆ เพื่อให้

เกิดการพัฒนาระดับการผลิตให้ไปสู่ตลาดภายนอกได้ ซึ่งต้องอาศัยหน่วยงานภายนอกมาช่วยสนับสนุน

การเสริมจุดแข็งที่สำคัญ คือ การค้นหาเอกลักษณ์ของผลผลิต ซึ่งอาจเป็นกระบวนการผลิตที่ลดการใช้สารเคมี เป็นผลผลิตจากเกษตรกรที่มีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน เป็นต้น

ส่วนการลดข้อจำกัดที่สำคัญ คือ การลดต้นทุนการผลิตเพื่อให้แข่งขันได้ การวิเคราะห์ตลาดและทำแผนธุรกิจที่มักเป็นจุดอ่อนทั้งของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนา จึงมักต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกหรือผู้มีประสบการณ์ แต่อย่างไรก็ตาม หากต้องทำกันเอง ก็ให้เริ่มวิเคราะห์ตลาดภายในชุมชน ในท้องถิ่น และในจังหวัด หรือตลาดใกล้เคียงตัวกันก่อน เพื่อให้รู้ชัดเจนว่าลูกค้ากลุ่มเป้าหมายเป็นใคร แล้วจะผลิตอะไรแบบไหนจึงจะตรงความต้องการของลูกค้า ผลิตจำนวนเท่าไรที่ตลาดต้องการและกลุ่มสามารถทำได้ รวมทั้งต้องต้องมีการคิดกำไรต้นทุน และดูว่าสินค้าคู่แข่งกันเราเป็นใครด้วย

นอกจากนี้ อาจพิจารณากระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรอง เป็นต้น

» พัฒนาการผลิต

ในการยกระดับการพัฒนาการเกษตรไปสู่ภายนอกชุมชน ให้มีมูลค่าผลผลิตสูงขึ้น ต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพการผลิตให้มีคุณภาพได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องคำนึงถึงในการสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการดำเนินการ ซึ่งต้องอาศัยการเชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านองค์ความรู้ และหน่วยงานที่รับผิดชอบการรับรองมาตรฐานมาช่วยในเรื่องความรู้และเทคโนโลยี

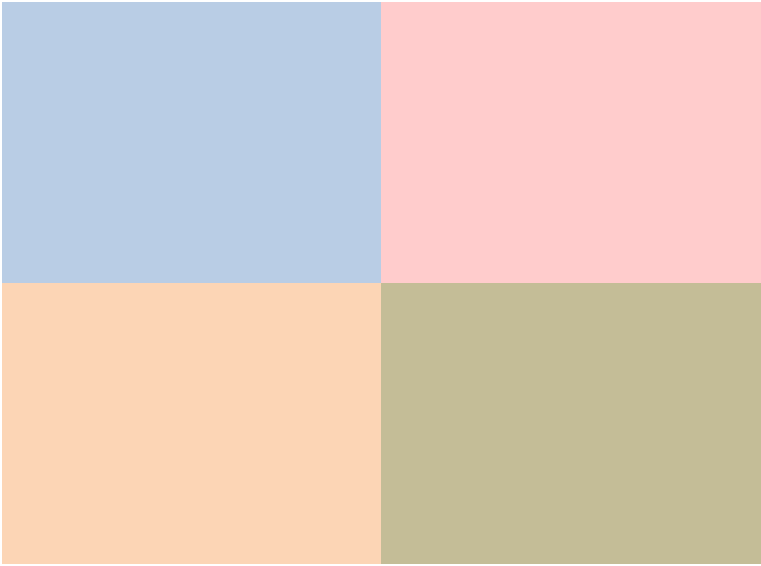
ทั้งนี้ ในการพัฒนาการผลิตร่วมกับเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องใจเย็นและใช้ความอดทนในการปฏิบัติงาน มีการวางตัวที่ดี น่าเชื่อถือ ต้องมีข้อมูลที่ชัดเจนสามารถเปรียบเทียบให้เกษตรกรเห็นภาพข้อดีข้อเสียที่ชัดเจนได้ รวมถึงเจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องพัฒนาศักยภาพและความรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย

» เชื่อมโยงตลาดภายนอก

การเชื่อมโยงตลาดภายนอกในระยะเริ่มต้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาจะมีบทบาทช่วยเกษตรกรในลักษณะ “พาทำ” และเป็นพี่เลี้ยงในการติดต่อประสานงานกับตลาด ซึ่งในขั้นแรกเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาจะต้องวิเคราะห์ร่วมกับเกษตรกรถึงช่องทางตลาดที่มีศักยภาพ ที่สำคัญต้องเป็น “ตลาดคุณธรรม” หรือพ่อค้าคุณธรรม คือ เป็นตลาดที่ไม่เอาเปรียบคู่ค้า และส่งเสริมการพัฒนา

ไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังต้องชวนเกษตรกรวิเคราะห์ศักยภาพที่จะพัฒนาผลผลิตให้สอดคล้องกับตลาดภายนอก โดยเฉพาะตลาดที่เป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่ต้องการสินค้าที่มาตรฐาน การมีบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม รวมถึงการจัดการความพร้อมด้านเงินทุนที่ต้องมีเงินทุนหมุนเวียนที่เพียงพอ เพราะเมื่อส่งสินค้าไปแล้วจะไม่ได้เงินทันทีเหมือนตลาดระดับท้องถิ่น เป็นต้น

■ เจ้าหน้าที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเกษตรกร
■ ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
■ โดยต้องศึกษาเรื่องนั้นให้ถ่องแท้ก่อนเข้าไปทำงาน
■ ทำงานอย่างใกล้ชิด สร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจ
■ วิเคราะห์เกษตรกรเป็นระยะๆ ไม่ยึดติดตำรา
■ ปรับกิจกรรม สร้างการเรียนรู้จากการทำงาน
■ และพัฒนาศักยภาพกลุ่มให้เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา
■ รวมทั้งสร้างทัศนคติให้เกษตรกรมีการพึ่งตนเอง

5. บทสรุปและบทเรียน

การเกษตรเป็นอาชีพหลักของชุมชนในพื้นที่ต้นแบบปิดทองหลังพระฯ และชุมชนต่างๆ ของประเทศไทย ที่ทำสืบทอดกันมา มีการเรียนรู้แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ หลายพื้นที่ได้ปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งอาจสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ในระยะแรกๆ แต่เริ่มส่งผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมี และประสบปัญหาผลผลิตน้อย ราคาพืชผลตกต่ำ จนเกิดหนี้สินตามมา

การส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบถือเป็นภารกิจสำคัญที่ทำควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบน้ำ ด้วยหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เรียนรู้และมีส่วนร่วมกับเกษตรกรในทุกขั้นตอน เน้นการปรับวิธีคิดและวิธีทำให้เกิดการผลิตที่ปลอดภัย ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต และสร้างรายได้เพิ่มขึ้น

สำหรับช่วงระยะเวลาในการส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ เปิดใจเรียนรู้ กระตุ้นในลงมือทำ ยกกระตือรือร้นการพัฒนา โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ จะมีบทบาทในแต่ละระยะแตกต่างกันออกไป หรืออาจมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่

ระยะเปิดใจเรียนรู้ นับเป็นก้าวแรกที่สำคัญของเจ้าหน้าที่ ทั้งการค้นหาผู้สนใจ การจูงใจผู้ที่ยังลังเลและขาดความเชื่อมั่น และการปรับวิธีคิดของกลุ่มที่ไม่สนใจซึ่งมักเป็น เกษตรกรส่วนใหญ่ จึงต้องอาศัยการจุดประกายด้วยการ สร้างแรงบันดาลใจ ค่อยบ่มเพาะ ช้ำๆ บอกเล่ากรณีที่ทำ ประสบความสำเร็จ คอยวิเคราะห์ความถนัด ประสบการณ์ และข้อจำกัดของเกษตรกร

ในการค้นหาผู้สนใจ อาจมองไปถึงผู้ที่ไม่ได้ทำการเกษตรมาก่อน เยาวชนในชุมชน ซึ่งมีความเป็นผู้นำ กล้าเปลี่ยนแปลง และลงมือทำ กล้าเผชิญปัญหาและความไม่แน่นอน พร้อมทั้ง จะเรียนรู้และพัฒนาตัวเอง และแน่นอนว่าคุณลักษณะ เหล่านี้ ต้องมีอยู่ในตัวของเจ้าหน้าที่ด้วย

ในระยะนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องอาศัยความอดทนและวิริยะ คอยสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่ง การจัดกิจกรรมการศึกษานับเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจได้เป็นอย่างดี เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เรียนรู้ และเปิดใจคุยกับกรณีเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ เข้าใจ วิธีการเริ่มต้นและระวังปัญหาที่จะเกิดขึ้น ก่อนลงมือทำ ทดลองและปรับกันไป ซึ่งเจ้าหน้าที่ต้องคอยให้คำปรึกษา อย่างใกล้ชิด ช่วยบันทึกปัญหาและสิ่งที่เกิดขึ้น

ระยะกระตุ้นให้มือทำ นอกจากการคอยสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรได้ลงมือทำจริง และให้ปรึกษาแล้ว เจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องมีบทบาทในการเสริมความรู้และทักษะที่จำเป็นให้แก่เกษตรกร อาทิ การคอยสังเกตและจดบันทึก การปรับปรุงระบบผลิตพืชหรือสัตว์ การเก็บเกี่ยวและพัฒนาคุณภาพผลผลิตก่อนจำหน่าย เป็นต้น

ระยะนี้ เกษตรกรอาจเจอปัญหาอุปสรรคที่เหมือนกัน จึงควรใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หากปัญหานั้นมีความซับซ้อนมากเกินไป จึงจะประสานเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญเข้ามาให้คำปรึกษา เช่น โรคระบาดใหม่ การเผชิญกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงกระทันหัน รวมถึงปัญหาด้านการตลาด

อย่างไรก็ตาม การสร้างเวทีให้เกษตรกรผู้ผลิตได้มารวมตัวพูดคุยถึงความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคที่พบเจอแลกเปลี่ยนวิธีการแก้ปัญหา หรือการค้นพบเทคนิคใหม่ รวมถึงการทบทวนงาน นับเป็นการเรียนรู้ที่ได้ผลเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังอาจเกิดการรวมกลุ่มระดมทุนเพื่อจัดซื้อจัดหาปัจจัยการผลิต ที่จะช่วยลดต้นทุนและช่วยเหลือผู้ที่มีโอกาสน้อยกว่าด้วย

ระยะยกระดับการพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรมีการผลิตอย่างต่อเนื่อง เพิ่มผลผลิต และพัฒนาต่อยอดได้ โดยอาจอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนองค์ความรู้ใหม่ๆ ขยายตลาดสู่ภายนอกให้กว้างขวางขึ้น

ระยะนี้เจ้าหน้าที่ควรมีประสบการณ์และมุมมองที่กว้างขวาง สามารถประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก ได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่ต้องคอยวิเคราะห์ศักยภาพของเกษตรกร ค้นหาองค์ความรู้และโอกาสภายนอกที่จะช่วยให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งมากขึ้น

การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรก็ยังคงต้องทำอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพของการผลิตให้ได้มาตรฐาน หากจะมีการเชื่อมโยงกับตลาดภายนอก มีการวิเคราะห์ตลาด วิเคราะห์ต้นทุนกำไร และวิเคราะห์ความเสี่ยง หากปัญหายังไม่ได้เกิดขึ้นกับเกษตรกร เจ้าหน้าที่และเกษตรกรก็ควรแสวงหาความรู้จากกรณีอื่นๆ เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับปัจจัยภายนอกที่อาจส่งผลกระทบและสร้างปัญหา และหากต้องการขยายการผลิตให้มากขึ้น ก็ควรมีการวางแผนจัดการการใช้ที่ดิน แผนการผลิตตลอดช่วงปี มีการบันทึกผลที่เกิดขึ้นอย่างเคร่งครัด

สิ่งที่ควรทำ

ในด้านการบริหารจัดการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องติดตาม กระตุ้น และสนับสนุนให้เกษตรกรดำเนินงาน ดังนี้

- ✓ วิเคราะห์ความสนใจและความถนัดของเกษตรกร
- ✓ วิเคราะห์สภาพพื้นที่ ดิน น้ำ
- ✓ ประเมินขอบเขตของการผลิต เพื่อกิน เพื่อขาย
- ✓ วางแผนบนกระดาษก่อนลงมือทำ
- ✓ กล้าเผชิญปัญหาและการเปลี่ยนแปลง
- ✓ บันทึกข้อมูลที่เป็นประจำ และทบทวนเป็นระยะๆ
- ✓ รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เทคนิค และวิธีการแก้ไข ปัญหา

ปัจจัยความสำเร็จ

การพัฒนาเกษตรกรต้นแบบให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง สามารถ ขยายผลและเป็นแหล่งเรียนรู้ นั้น มีปัจจัยสำคัญที่เป็นกุญแจสำคัญ ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาต้องคำนึงถึง ดังนี้

- ✓ เปิดใจรับสิ่งใหม่ๆ วางแผน และทดลองทำ
- ✓ การสังเกตและเรียนรู้จากความผิดพลาด
- ✓ การวางแผนและตัดสินใจบนฐานข้อมูล
- ✓ การลงมือทำจนรู้จริงและชำนาญ

- ☑ การกล้าทดลอง โดยมีวิธีการลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น
- ☑ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
- ☑ การพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้มาตรฐาน เป็นที่ยอมรับ
- ☑ ความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์

การสร้างความยั่งยืน

การส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบ มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ เกื้อกูลกัน และพัฒนาให้มีความก้าวหน้าด้วยตัวเอง ซึ่งพบว่าการดำเนินงานที่มีความยั่งยืนนั้น ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้

- ☑ การพัฒนาทักษะด้านการตลาด การจัดการข้อมูล การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย
- ☑ ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกอย่างเหมาะสม
- ☑ การวางแผนการผลิตตลอดฤดูกาล โดยมีกิจกรรมทดแทนที่หลากหลาย ช่วยสร้างรายได้ต่อเนื่อง
- ☑ วางแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภายนอก ทั้งการแปรปรวนของสภาพอากาศ ภัยธรรมชาติ คู่แข่ง เป็นต้น

มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ

และ

สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ

อาคารสยามทาวเวอร์ ชั้น 26 เลขที่ 989 ถนนพระราม 1 ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 0-2611-5000 โทรสาร 0-2658-1413

www.pidthong.org